

AJANKOHTAISTA:

TUTKIMUSETIIKKA – YKSINKERTAISIA KYSYMYKSIÄ JA MONIMUTKAISIA VASTAUKSIA

Oral History and Ethics -symposiumi 3.–4.12.2008 Helsingissä

Kirsi-Maria Hytönen ja Eerika Koskinen-Koivisto

Finnish Oral History Network (FOHN) ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seura järjestivät joulukuun alussa muistitietotutkimuksen etiikkaa käsittelevän symposiumin. Helsinkiin kokoontui runsas ja kiinnostunut yleisö keskustelemaan tärkeistä ja aina ajankohtaisista tutkimuksen eettisistä kysymyksistä.

Kaksipäiväisen symposiumin neljässä työryhmässä keskusteltiin esimerkiksi vaietuista muistoista, luottamuksellisuudesta, eettisten kysymysten ennakoimisesta sekä ympäristön ja paikan huomioimisesta tutkimuksessa. Osanottajia oli useista Euroopan maista. Symposiumin pääpuhujat olivat Robert Perks (British Library), dosentit Ulla-Maija Peltonen (Helsingin yliopisto, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura) ja Arja Kuula (Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto).

Kiinnostavassa ja elävässä keynote-luennossaan Robert Perks kehotti erottamaan toisistaan tekijänoikeudet ja tutkimusetiikan. Hänen mukaansa ne liittyvät toisiinsa, mutta kohdistuvat eri asioihin. Tekijänoikeudet, kuten omistus-, käyttö- ja julkaisuoikeudet, ovat lakiin perustuvia, oikeudellisia kysymyksiä. Tutkimusetiikka sen sijaan on Perksin mukaan ennen kaikkea vuorovaikutusta ja liittyy nauhoituksen sisältöön, suojeluun ja sopivaan käyttöön. Perks myös korosti, että etiikka on ollut osa *oral history* -tutkimusta sen syntyajoilta, 1960-luvulta, asti. Tämän päivän ja tulevaisuuden eettiset kysymykset tällä alalla koskevat erityisesti aineiston siirtymistä internetiin. Perks on itse ollut mukana projekteissa, joissa syntyneet aineistot ovat saatavilla myös verkossa. Hänen mielestään tutkijoiden tulee pohtia, miten haastatellut ymmärtävät uuden median ja onko se heille tuttua ylipäätään. Lisäksi on huomioitava, miten aineiston vapaa saatavuus vaikuttaa haastateltavan ja haastattelijan suhteeseen.

Ulla-Maija Peltonen puhui esitelmässään vaikenemisestä ja traumojen käsitelystä. Hän on tutkinut kahteen suomalaiseen sotaan liittyviä muistoja sekä Stalinin työleireiltä selvinneitä inkeriläisiä. Peltonen on lähestynyt teemojaan virallisen ja toisen tiedon käsitteiden kautta. Kysymys vaikenemisestä on kaksitahoinen: toisaalta on kyse siitä, mitä kertoja pystyy tai haluaa kertoa, toisaalta siitä, mitä haastattelija kykenee kuuntelemaan. Peltonen korosti myös, että eettinen vastuu tutkimusprosessista on aina tutkijalla ja tutkijayhteisöllä, minkä vuoksi keskustelu etiikasta on tärkeää.

Arja Kuula on viime aikoina ottanut kantaa tieteen eettisiin kysymyksiin (ks. esim. Kuula 2006). Myös hänen näkökulmansa on arkistolähtöinen, minkä vuoksi symposiumin keynote-luennoitsijat kommentoivat kiinnostavasti toisiaan. Kuula käsitteli luennessaan yksityiskohtaisesti muistitietotutkimuksen käytännön työhön liittyviä eettisiä haasteita: anonymisointia, haastateltavien suostumusta ja heidän tiedottamistaan sekä luottamusta. Kuula peräänkuulutti eettisen vastuun kantamista haastattelutilanteen jälkeenkin. Perksin tavoin Kuulakin puhui arkistoidun aineiston uudelleenkäytön mukanaan tuomista kysymyksistä, joita ei useinkaan osata ennakoida. Kuula korosti, että julkaisemisen etiikka liittyy siihen, miten aineisto ja tutkimustulokset esitellään.

Symposiumin työryhmissä käsiteltiin eettisiä kysymyksiä empiirisellä tasolla. Esimerkiksi työryhmässä ”*Silenced memories in an intergenerational context?*” käsiteltiin tapaustutkimuksia, joissa oli sekä aineiston arkaluontoisuuteen että tutkimustulosten vastaanottoon liittyviä eettisiä ongelmia. Esitelmien tapauksissa haasteet koskivat esimerkiksi julkisen ja yksityisen henkilökuvan eroja, sukulaisuuden ja läheisyyden problematiikkaa sekä aineiston hätkähdyttävää ja yhteisölle vaikeaa lapsen seksuaalisen hyväksikäytön teemaa. Vaikka kaikissa tapauksissa muistitietoaineisto sijoittuu menneisyyteen ja koskee pääasiassa jo edesmenneitä henkilöitä tai kadonneita yhteisöjä, eivät eettiset kysymykset ole menettäneet merkitystään.

Oral History and Ethics -symposiumin loppukeskustelussa koottiin seminaarin antia kuulemalla työryhmien puheenjohtajien yhteenvedot käydyistä keskusteluista. Jokaisen tutkijan on syytä pohtia, miksi tutkii aihettaan. Onko tarkoituksena ”äänen antaminen” tietylle ryhmälle tai kertominen vaietuista asioista? Etiikka on osa tutkimuksen rakentamista, tutkijan asenne menetelmiään ja aineistoaan kohtaan ja keskeinen osa dialogia sekä tutkimuskohteen että tiedeyhteisön kanssa. Kuten loppukeskustelua johtanut dosentti Outi Fingerroos (Jyväskylän yliopisto) tiivisti, eettiset ongelmat ovat tieteen tekemiseen liittyviä perustavanlaatuisia kysymyksiä, mutta niihin on olemassa vain monimutkaisia ja -tasoisia vastauksia.

KIRJALLISUUS

KUULA, ARJA 2006: *Tutkimusetiikka. Aineistojen bankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino.

Filosofian maisterit Kirsi-Maria Hytönen ja Eerika Koskinen-Koivisto valmistelevat väitöstutkimuksiaan Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksessa.